

INDSIGT med Mark Sinclair Fleeton: Hvad er fake news?

22.11.2018

INDSIGT om fake news: falske informationer og deres konsekvenser

*I **INDSIGT** ser vi nærmere på nogle af de nye tendenser og fænomener, som præger vores moderne verden i dag. Målet er at opnå større forståelse for deres årsager og virkninger. Denne artikel er en opsamlingsartikel på serien om fake news. Tidligere med [Pierre Collignon](#), [Tom Carver](#), [Vincent F. Hendricks](#), [Sander van der Linden](#), [Pablo J. Boczkowski](#) og [Jacob Soll](#).*

Fake news er langt mere komplekst og har langt dybere rødder end det seneste amerikanske præsidentvalg og russiske misinformationskampagner. Det afgørende nye er et radikalt anderledes medie billede, hvor sociale medier skaber nye muligheder for private aktører til at producere falske nyheder og måske endnu mere afgørende: nye og lettere måder at distribuere dem på.

Af Mark Sinclair Fleeton

Fake news dukkede op på manges radar i forbindelse med den amerikanske præsidentvalgkamp i 2016 og bliver brugt i mange sammenhænge, af mange aktører med mange forskellige interesser. Der er grundlæggende tale om spredning af falske

informationer, som ophavsmanden er klar over, er falske. Der er altså to elementer, der skal være til stede for, at man kan tale om fake news: 1) Der skal være tale om information, der er konstrueret og falsk. 2) Informationen skal distribueres med det formål at bedrage modtagerne og med viden om at informationerne er falske. Hvis man tilføjer et tredje element – en politisk dagsorden – kommer vi over i det, vi traditionelt kalder propaganda.

Propaganda var en afgørende faktor under både Første og Anden verdenskrig. Afgørende for, hvilke politikere der opnåede folkelig opbakning, afgørende for legitimering af krigshandlinger og måske endda afgørende for udfaldet af krigene, i forhold til hvilke magter der gik ind i dem på de respektive sider. I et [interview til RÆSON](#) udtaler professor Jacob Soll fra University of Southern California: *“Der er eksempler, som Benjamin Franklin og – under Anden Verdenskrig – Churchill og Franklin D. Roosevelt, der forsøgte at puste til folks frygt for at få dem til at yde modstand mod nazisterne.”*

For blot tredive år siden havde vi udelukkende radio og tv, og vi hentede informationer på én platform ad gangen. I dag eksponerer vi os i højere grad for nyheder fra mange kanaler samtidig. Vi ser tv og er på sociale medier på smartphonen på samme tid. Begrebet ”second screen” er for længst blevet almindeligt i det danske sprog. Vores medievaner kombineret med et langt højere antal medieoutlets via fx sociale medier har stor betydning for vores måde at modtage informationer på. Når vi hver dag udsættes for massive mængder informationer, men ikke får mere tid at gøre med, så er det langt sværere at forholde sig oplyst og kritisk til hver enkelt information. Dermed er vi mere modtagelige for fake news.

Sander van der Linden, Assistant Professor i socialpsykologi og leder af the Cambridge Social Decision-Making Lab ved Cambridge Universitet har en [ret detaljeret tilgang](#) til fake news: *”Jeg skelner gerne mellem misinformation, desinformation og propaganda. Alle tre begreber er knyttet til forskellige funktioner af fake news. Misinformation er bare ganske enkelt information, der er ukorrekt. Det kan være ved et uheld eller simpelthen en fejl. Desinformation er misinformation kombineret med en psykologisk hensigt om at bedrage eller manipulere folk. Endelig er propaganda desinformation kombineret med en politisk dagsorden. Den kan være drevet af en stat eller af andre aktører. Snitfladen mellem desinformation og propaganda er der, hvor fake news er beskrevet som et bevidst forsøg på at manipulere folks holdninger og muligvis deres stemmepræferencer”*, siger Sander van der Linden.

I Vincent F. Hendricks og Mads Vestergaards bog ”Fake news – Når virkeligheden taber” ser de en del af problemet omkring fake news i vores syn på sandheden og det skred, der kan ske i det. *”Den måde, vi definerer fake news på, er, at fake news enten er løgne eller det, som Harry Frankfurt [professor emeritus i filosofi ved Princeton University, red.] kalder bullshit. Til forskel fra en løgner, der anerkender, at der er forskel på sandt og falsk, så anerkender en bullshitter ikke, at den forskel findes”*, [forklarer](#) Vincent F. Hendricks til RÆSON.

Det er svært at måle omfanget af fænomenet, og de undersøgelser, vi har set, tyder på, at fake news ikke

når ud til forfærdeligt mange mennesker. Men det behøver det heller ikke

Det er svært at måle omfanget af fænomenet, og de undersøgelser, vi har set, tyder på, at fake news ikke når ud til forfærdeligt mange mennesker. Men det behøver det heller ikke. I en tæt valgkamp kan påvirkning af en lille gruppe vælgere gøre en stor forskel. Spørgsmålet om, hvor langt omkring de falske nyheder kommer ud, er dermed mindre interessant end at se på den skævhed, visse grupper rammes af de falske nyheder med. Sander van der Linden udtrykker det på denne måde: *”Jeg tror ikke, at det virker på alle, og der er en skævhed i, hvordan fake news påvirker folk. Men det er vigtigt at huske, at fake news ikke behøver at nå ud til en masse mennesker for at underminere den demokratiske proces. Hvad hvis de kun når ud til en bestemt gruppe, der er meget sårbar over for det, og den gruppe er stor nok til at tippe balancen i en tæt afstemning? Som fx Brexit: 51 pct. vs. 49 pct. Der er ting, der afhænger af små forskelle, og som påvirker hele samfundets fremtid”*.

Denne skævhed, som van der Linden beskriver, i påvirkning og effekt af fake news hænger sammen med, at vores samfund grundlæggende er under forandring. Lande, vi tidligere har set som udviklingslande, er pludselig ved at overhale os økonomisk, og jobs flytter ud af den vestlige verden. På statsniveau har vi bevæget os væk fra en rolle som ”koloniherrer”, og tidligere kolonier bliver handelspartnere – og Vesten mister markedsandele. På individniveau går vi fra et samfund, hvor gruppen af midaldrende hvide mænd, der traditionelt har siddet på magten, ikke længere har den samme adgang til de gode jobs og dermed oplever en nedgang i både indflydelse og økonomi. Jacob Soll mener, at dette skift giver sig udtryk i en frygt, som gør visse grupper mere modtagelige for fake news. *”Det falder også sammen med det, jeg vil kalde kolonialismens endeligt. Efter Anden Verdenskrig var Europa sønderbombet, den koloniale verden var underudviklet, og USA dominerede verden, fordi de havde vundet krigen og havde en velfungerende industriel sektor. Europa genopbyggede hurtigt deres industrielle sektor og havde endnu nogle årtier, hvor de var dominerende, men efter år 2000 fremstod tidligere kolonier og underudviklede områder som Indien og Kina pludselig som reelle magtfaktorer. Der er en reel frygt i befolkningen for dette magtskifte”*, siger han.

Samtidig med at vores modtagelighed og kritiske sans overfor fake news svækkes på mange fronter, vokser incitamenterne til at udbrede fake news. Traditionelt har motivationen bag fake news været at fremme et politisk standpunkt eller at destabilisere en anden nation gennem forvirring og kaos. Men med internettet har vi set endnu en motivation gøre sig gældende: penge. I lavindkomstlande som fx Bosnien har vi set en indbringende industri opstå omkring hjemmesider, der driver trafik til annoncer ved hjælp af fake news.

Man kan argumentere for, at fordi der er en større volumen af nyheder, vil der derfor også være en større volumen af falske og misvisende nyheder eller i hvert fald. Men måske er sammenhængen mere kompleks end som så. Selvom vi ser en stigning af automatiseret deling af information (og fake news), så spreder mennesker mere fake news end de såkaldte bots [robotter; automatiserede algoritmer, red.]. Alle med adgang til Twitter og

Facebook kan producere og distribuere fake news, og spredningen kan i mange tilfælde ske helt uden, at vi tænker over det. Enten har vi ikke tjekket informationerne, vi deler, eller også deler vi noget, fordi vi synes, at det er spektakulært, underholdende, grotesk eller morsomt. Det er ikke nødvendigvis sådan, at vi tror på den information, vi deler, men medmindre vi direkte skriver i opslaget, at det er fake news, så vil modtageren ikke nødvendigvis forstå det og måske ligefrem dele det som reelle nyheder. Denne ukritiske deling skaber ikke i sig selv fake news, men den kan være med til at sprede det.

Selvom vi ser en stigning af automatiseret deling af information (og fake news), så spreder mennesker mere fake news end de såkaldte bots

Pablo J. Boczkowski, der er professor ved Northwestern University og co-director på Center for the Study of Media and Society i Argentina [mener](#), at den øgede spredning ikke bare hænger sammen med et ændret medie billede, men i høj grad med ændringen i distributionsmønstre. *”Vi skelner ikke rigtigt mellem produktionssiden og distributionssiden, når vi taler om det. Før i tiden var produktion og distribution det samme, men det er de ikke længere. Flere og flere mennesker henter deres informationer på distributionsplatformene og ikke på produktionsplatformene. Nogle gange går folk på Twitter for at finde nyheder, men andre gange er de på Facebook og så dukker der bare en nyhed op. Hvor meget lægger de mærke til det? Formentligt ikke så meget”*, siger Pablo J. Boczkowski.

En anden faktor er tilsyneladende, hvor polariseret et samfund er. Jo større polarisering i det politiske system, jo flere kampe vil man opleve over, hvordan virkeligheden egentlig ser ud. Men det betyder ikke, at vi i Danmark og andre nordeuropæiske lande med mindre polariserede politiske systemer er immune over for fake news. Tom Carver, tidligere BBC-korrespondent og global kommunikationsdirektør for The Carnegie Endowment for International Peace, [ser polariseringen](#) som et af de store problemer i forbindelse med fake news. *”Hvis du skal blive klogere på fake news, skal du se på den kontekst, som fake news spredes i. Når du har et skarpt opdelt politisk rum – som det er tilfældet i både Europa og USA – så åbner det muligheder for en større spredning af fake news. Det er den klassiske idé om ”del og hersk”. Hvis du er splittet som nation, er det lettere for folk at trænge igennem med vildledende historier, fordi den ene side ønsker at tro på dem. Hvis du derimod har en bred politisk konsensus, som vi så det i USA i fx 1950’erne eller 1960’erne, så er det langt sværere at sprede fake news”*, siger Tom Carver.

Det handler i nogen grad om at finde det rette tidspunkt at spille på vores frygt – vores negative aktivitetsmobiliserende følelser. Fremmedfjendskheden er én faktor, der kan få os op af stolene. Disse mekanismer er dybtliggende egenskaber ved vores samfund, som intet land kan sige sig fri for, og en vigtig komponent er, at vi stiller spørgsmål ved, hvordan

virkeligheden ser ud. Vincent F. Hendricks forklarer det således: ”*Det er også at være opmærksom på, hvad det er for nogle følelser, det rejser i dig, når du får nogle informationer ind. Bliver du lige pludselig meget vred, glad eller angst, når du får en nyhed? Man ved fx, at hvis du kan pilke (i denne forbindelse lokke på krogen, red.) med historier, som appellerer til folks negative aktivitetsmobiliserende følelser – vrede, angst, indignation – så vil de formentlig gerne dele det*”.

Når borgerne ikke længere har tillid til de vidensproducerende institutioner, bliver virkeligheden flydende, og fakta afgøres mere af ideologi eller personlige relationer end af, hvad der er sandt eller ej. Dermed kan selve debatten om fake news blive problematisk, hvis den giver et indtryk af, at medierne ikke er til at stole på, selvom det i realiteten ikke er tilfældet. Konsekvenserne bliver mere fake news, og at vi bliver overbevist af fake news kan være altødelæggende for vores evne til at træffe beslutninger på et oplyst grundlag og dermed den oplysning, som er selve grundlaget for demokratiet. ”*Gennem det sidste årti er andre vidensproducerende institutioner blevet udfordret på deres autoritet til at komme med videns fordringer. Videnskaben for eksempel: Der er en stor debat om global opvarmning, der ikke bare baserer sig på udelukkende på tekniske argumenter, men for en stor dels vedkommende på ideologiske og politiske argumenter. Det samme gælder på det medicinske område og kontroverser omkring vaccinationer og deres forbindelse til visse helbredsmæssige tilstande, som autisme og ligeledes den øgede mængde alternativ medicin. En lignende proces er igang i forhold til journalistik. Jeg tror, at det er vigtigt at se den nuværende diskussion om fake news i et bredere perspektiv for at forstå, at ethvert modtræk (mod fake news, red.) er nødt til at underordne sig det faktum, at dette sker i en social sammenhæng, hvor der er en mere omfattende krise i modernitetens institutioners kulturelle autoritet*”, siger Pablo J. Boczkowski.

Så længe brugeren og brugerens data er de sociale mediers egentlige produkt, så har de et økonomisk incitament til at sprede fake news

Med en større forståelse for, hvad fake news er, hvorfor det opstår, og hvad de mulige konsekvenser er, bliver det også lettere at analysere, hvad vi kan gøre ved det. En tilgangsvinkel er at se nærmere på de sociale mediers forretningsmodel. Så længe brugeren og brugerens data er de sociale mediers egentlige produkt, så har de et økonomisk incitament til at sprede fake news. Et muligt første trin i en bevægelse væk fra denne struktur kunne være at give brugerne ejerskabet over deres egne data tilbage. ”*Sociale mediers forretningsmodel er dybest set at gøre brugerne til produktet og så sælge deres opmærksomhed og deres data til annoncørerne. Den første måde at tage din digitale myndighed tilbage er, at de ikke længere ejer dine data. Hvis det er tilfældet, så ryger der en god del af forretningsmodellen i den forbindelse, for så kan de ikke bare sælge dem til folk, der vil maksimere alt fra politisk indflydelse til salg af slumretæpper i den anden*

ende”, siger Vincent F. Hendricks.

Dernæst skal vi se på en kombination af tekniske løsninger og strategier til at gøre folk mere modstandsdygtige over for misinformation. På den tekniske side kan algoritmer hjælpe os med at verificere informationer. På den menneskelige side er ”vaccination” en mulig strategi. Ved at udsætte brugerne for mindre doser fake news kan der opbygges immunitet. Det lyder kontroversielt bevidst at udsætte folk for fake news, men Sander van der Linden forklarer metoden på følgende måde: *”Det er i virkeligheden en metode, der baserer sig på vaccination. At sprøjte en mindre, svækket dosis af en virus ind i kroppen skaber antistoffer i immunsystemet, der skal skabe modstandsdygtighed over for en fremtidig infektion. Det samme kan man rimeligvis gøre med information. Når du udsætter folk for en mindre dosis fake news, så skaber det mentale antistoffer, der kan give modstandsdygtighed over for en fremtidig påvirkning af fake news. I praksis betyder det, at du først udsætter folk for de videnskabelige fakta, og så giver du dem en svækket dosis af en fake news-historie, der prøver at forvirre folk omkring de videnskabelige fakta. Derefter demonstrerer du på en meget klar måde, hvorfor det er fake news ved at give eksempler og udpege de falske elementer”.*

Det vil sige, at man tager eksisterende fake news-historier og demonstrerer, at de er falske. Større viden giver større mulighed for at spotte fake news. Endelig må vi nok til en vis grad lære at leve med, at en del af nyhederne er falske og tilpasse os til den situation og forholde os kritisk til det. Tom Carver siger: *”Jeg tror, at folk tilpasser sig til den nye medievirkelighed ligesom til så mange andre ting, og derfor vil de blive vant til det nye medie billede. Folk har en utrolig kapacitet til at vænne sig til ting. Vi kommer til at leve i en verden, hvor nogle af nyhederne er falske. Vi bliver bare nødt til at tilpasse os og finde måder til at navigere i det på”. ■*

Endelig må vi nok til en vis grad lære at leve med, at en del af nyhederne er falske og tilpasse os til den situation og forholde os kritisk til det

Mark Sinclair Fleeton (f. 1972) er uddannet cand.comm. og arbejder bla. som freelancejournalist og skribent og redaktør for RÆSON. ILLUSTRATION: Avisstander [foto: Yukiko Matsuoka]